

Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

УДК 336.741.2

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17127263>

Сутність та класифікація фінансових інструментів

Садчикова Ірина Володимирівна

к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95

E-mail: aspirant_chstu@stu.cn.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5144-1306>

ResearcherID: F-4936-2014

Scopus: 57210807736

Садчиков Віктор Сергійович

к.е.н., менеджер ТОВ Енерджі Трейд Груп
01010, м. Київ, вулиця Івана Мазепи, 6

E-mail: viktor.sadchykov@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9450-8942>

ResearcherID: F-4249-2014

Прийнято: 03.09.2025 | Опубліковано: 15.09.2025

Анотація: У статті приведено ключові етапи еволюції фінансових інструментів, а саме: Стародавній світ та Середньовіччя: зародження боргу та кредиту; Епоха Відродження та Великих географічних відкриттів: поява перших видів цінних паперів; Новий час: формування фондових ринків та перші деривативи; Промислова революція та 20 століття: поява масових ринків цінних паперів та їх регулювання; епоха глобалізації та цифрових технологій.

Згруповано трактування терміну «фінансові інструменти» вітчизняними та зарубіжними науковцями. Виділені певні недоліки, а також ключові аспекти дослідження різноманітних наукових підходів до визначення поняття «фінансові інструменти», такі як: юридичний підхід: зосереджений на документах і договорах, що підтверджують право власності чи вимогу; економічний підхід: розглядає фінансові інструменти як засоби перерозподілу капіталу та управління ризиками; бухгалтерський підхід: фінансові інструменти класифікуються для цілей обліку та звітності; функціональний підхід: фокусується на функціях, які виконує інструмент (наприклад, залучення коштів, хеджування, спекуляція). Запропонована авторська класифікація фінансових інструментів: за типом інструменту: первинні (базові) фінансові інструменти, інструменти власності (акції), боргові інструменти (облігації, векселі), похідні фінансові інструменти (деривативи); за характером прав та зобов'язань: фінансові активи, грошові кошти та їх еквіваленти, контрактне право на отримання грошових коштів, контрактне право на обмін фінансовими інструментами, інструмент власного капіталу, фінансові зобов'язання, контрактне зобов'язання передати грошові кошти, контрактне зобов'язання обмінятися фінансовими інструментами, інструменти власного капіталу; за терміном обігу: короткострокові: до одного року (векселі, комерційні папери), довгострокові: понад один рік (облігації, акції); за ринком обігу: інструменти грошового ринку: короткострокові, високоліквідні інструменти, що використовуються для управління ліквідністю, інструменти ринку капіталу: довгострокові інструменти, призначені для залучення капіталу та приведено авторське визначення поняття «фінансові інструменти» – це широкий спектр юридичних документів або віртуальних зобов'язань, які засвідчують певні права та обов'язки між двома або більше сторонами та використовуються для здійснення операцій на фінансовому ринку. Акцентовано увагу на переліку основних ключових функцій, що виконують фінансові інструменти. Згруповано основні аспекти правового регулювання фінансових інструментів, що включає закони, нормативні акти та інститути, які

спрямовані на забезпечення стабільності, прозорості та захисту прав інвесторів на фінансових ринках.

Ключові слова: фінансові інструменти, фінансові ресурси, фінансові активи, фінансові зобов'язання, фондовий ринок, ринок капіталів, грошовий ринок, емітент, інвестор, цінні папери, похідні фінансові інструменти, валютні фінансові інструменти, кредитні інструменти, диверсифікація.

The essence and classification of financial instruments

Information about the Author(s) (in English):

Iryna Sadchykova

PhD in Economics, Associate Professor of
Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University

14035, Chernihiv, Shevchenko St., 95

E-mail: aspirant_chstu@stu.cn.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5144-1306>

ResearcherID: F-4936-2014

Scopus: 57210807736

Viktor Sadchykov

PhD in Economics, manager of Energy Trade Group LLC

01010, Kyiv, Ivan Mazepa Street, 6

E-mail: viktor.sadchykov@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9450-8942>

ResearcherID: F-4249-2014

Abstract: The article presents the key stages of the evolution of financial instruments, namely: The Ancient World and the Middle Ages: the emergence of debt and credit; The Renaissance and the Great Geographical Discoveries: the emergence of the first types of securities; Modern times: the formation of stock markets and the first derivatives; The Industrial Revolution and the 20th century: the emergence of mass securities markets and their regulation; the era of globalization and digital technologies. The interpretation of the term "financial instruments" by domestic and foreign scholars is grouped. Certain shortcomings are highlighted, as well as key aspects of the study of various scientific approaches to the definition of the concept of «financial instruments», such as: legal approach: focused on documents and contracts confirming ownership or a claim; economic approach: considers financial instruments as means of capital redistribution and risk management; accounting approach: financial instruments are classified for accounting and reporting purposes; functional approach: focuses on the functions performed by the instrument (for example, raising funds, hedging, speculation). The author's proposed classification of financial instruments: by type of instrument: primary (basic) financial instruments, ownership instruments (shares), debt instruments (bonds, promissory notes), derivative financial instruments (derivatives); by nature of rights and obligations: financial assets, cash and cash equivalents, contractual right to receive cash, contractual right to exchange financial instruments, equity instrument, financial liabilities, contractual obligation to transfer cash, contractual obligation to exchange financial instruments, equity instruments; by maturity: short-term: up to one year (promissory notes, commercial papers), long-term: over one year (bonds, shares); by market: money market instruments: short-term, highly liquid instruments used for liquidity management, capital market instruments: long-term instruments designed to raise capital and the author's definition of the concept of «financial instruments» is given - a wide range of legal documents or virtual obligations that certify certain rights and obligations between two or more parties and are used to carry out transactions in the financial market. The focus is on the list of the main key functions performed by financial instruments. The main aspects of the legal

regulation of financial instruments are grouped, including laws, regulations and institutions aimed at ensuring stability, transparency and protecting the rights of investors in financial markets.

Keywords: financial instruments, financial resources, financial assets, financial liabilities, stock market, capital market, money market, issuer, investor, securities, derivative financial instruments, currency financial instruments, credit instruments, diversification.

Постановка проблеми. В умовах цифровізації світової економіки, сучасний фінансовий ринок характеризується постійною появою нових, складніших фінансових інструментів. Це створює як значні можливості для залучення капіталу та управління ризиками, так і нові виклики, пов'язані з їх належним розумінням, оцінкою та ефективним використанням. Незважаючи на широке застосування традиційних інструментів (акції, облігації), недостатньо дослідженими залишаються аспекти взаємозв'язку між специфічними характеристиками сучасних деривативів, криптоактивів та інших інноваційних інструментів і макроекономічною стабільністю.

Зокрема, існує проблема відсутності уніфікованої методології для оцінки системних ризиків, які генеруються цими інструментами, а також недостатня адаптація регуляторної політики до динамічних змін на ринку. Не повністю розкриті питання, щодо відображення сутності фінансових інструментів та умов їх використання на вітчизняному фінансовому та фондовому ринках.

Ці та інші актуальні питання, дозволяють охопити як теоретичні, так і прикладні аспекти вибраної теми дослідження, роблячи її актуальною та практично значущою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сутності та ролі фінансових інструментів, а також умов їх використання посідають чільне місце у наукових працях вітчизняних вчених. Зокрема, наукові здобутки Петракова Я. В. [23], Андрушків І. П. [1], та Бурденко І., Макаренко І. [2],

направлені на дослідження основних підходів до класифікації фінансових інструментів (за терміном обігу, за видом активу, за ступенем ризику, за правовою формою, тощо). Вчені Сохацька О. [28], Рикова О. [27], Легка В. [18], досліджуючи ту ж наукову проблематику, сперечаються, який з цих підходів є найбільш повним і чи можна створити універсальну класифікацію, що охопить усі існуючі інструменти.

Провідні вчені-економісти такі як: Дропа Я.Б. [8], Захарін С.В. [13], Коваленко Ю., Літвін Я. [15], Краус Н.М. [16], Слав'юк Р. А. [33] у своїх працях акцентували увагу на розмежуванні таких фінансових інструментів, як гібридні цінні папери, що поєднують риси боргових і пайових інструментів.

Незважаючи на ґрунтовні дослідження українських науковців у сфері формування та впровадження фінансових інструментів, економічна криза в Україні, ведення активних військових дій та глобалізація створюють нові виклики для роботи фондового ринку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на поточну ситуацію, сучасна економічна література не містить єдиної, загальновизнаної класифікації фінансових інструментів. Існують різні підходи, які часто залежать від контексту (наприклад, бухгалтерський облік, фінансовий аналіз, управління ризиками). Це створює методологічні труднощі для аналізу та управління, а також ускладнює регулювання.

Не вирішеною залишається проблема розробки універсального класифікатора, який би враховував усі сучасні гібридні та похідні фінансові інструменти. Військові конфлікти та макроекономічна нестабільність, створюють в Україні унікальні умови для розвитку фінансових інструментів. Таке економічне середовище сприяє появі інновацій, що відповідають на нові виклики та можливості. Для відбудови та відновлення економіки України потрібні значні інвестиції.

Існуючі фінансові інструменти, такі як державні облігації, виявилися ефективними, але їх спектр потрібно розширювати. Необхідно розробити нові

інструменти, які б були привабливими для іноземних інвесторів, наприклад, інвестиційні фонди, орієнтовані на конкретні сектори економіки (будівництво, енергетика, промисловість), та пропонувати їм додаткові гарантії. Не дивлячись на розвиток законодавства, залишається не вирішеною проблема недостатнього захисту прав інвесторів, особливо дрібних, які вкладають кошти в нові та більш ризиковані фінансові інструменти.

Крім того, існує проблема регулювання новітніх інструментів, таких як цифрові активи та криптовалюти, які не завжди вписуються в існуючі правові рамки або взагалі знаходяться поза межами законодавчого регулювання. Ці не вирішені частини загальної проблеми, формують основу для подальших наукових досліджень, що можуть сприяти більш ефективному використанню фінансових інструментів, особливо в контексті економічного відновлення України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття сутності, визначення поняття та класифікацію фінансових інструментів, а також теоретичний аналіз умов, необхідних для їх ефективного використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному фінансовому середовищі держави, фінансові інструменти виступають базисом економічного життя як великих корпорацій, так і пересічних громадян. Вони виконують роль «економічних мостів», що з'єднують тих, хто має надлишкові кошти, з тими, хто їх потребує для розвитку бізнесу, інвестування в різноманітні проекти або просто для поточних витрат. Основна мета використання фінансових інструментів – залучення капіталу. Компанії, що потребують коштів для розширення або реалізації проектів, можуть випускати акції чи облігації. Купуючи ці інструменти, інвестори надають компанії необхідний капітал, а натомість отримують право на частину прибутку або фіксований дохід. Цей процес є життєво важливим для економічного розвитку. Крім залучення капіталу,

фінансові інструменти відіграють важливу роль у збереженні та примноженні заощаджень.

Замість того, щоб просто зберігати гроші «під подушкою», люди можуть інвестувати їх у акції, облігації або фонди. Це дозволяє їхнім коштам «працювати», генеруючи дохід у вигляді дивідендів, відсотків або приросту капіталу. Таким чином, інструменти допомагають побороти інфляцію та підвищувати добробут.

Фінансові інструменти пройшли довгий шлях еволюції. Їх розвиток можна умовно поділити на кілька ключових етапів, кожен з яких відображає зміни в суспільстві, фінансах, торгівлі та технологіях [29].

Етап 1. Стародавній світ та Середньовіччя: зародження боргу та кредиту (3000 р. до н.е. – 13 ст. н.е.).

На зорі людської цивілізації, потреба у фінансових інструментах виникла з розвитком сільського господарства та торгівлі.

Месопотамія та Стародавній Єгипет: першими фінансовими інструментами були боргові розписки [36]. Фермери, які позичали зерно, видавали глиняні таблички із зобов'язанням повернути борг з відсотками. Храми та палаци виступали першими кредиторами та фінансовими центрами.

Стародавня Греція та Рим: з'явилися більш складні форми кредитування. Римське право заклало основи для контрактних угод, а також з'явилися перші форми векселів (*singrapha* та *chirographa*), що дозволяли передавати боргові зобов'язання. Існували також морські позики, де ризик втрати вантажу розділявся між кредитором та позичальником.

Середньовіччя: з розширенням торгівлі, особливо в італійських містах-державках (Венеція, Генуя), виникла гостра потреба в безпечних способах розрахунків на великі відстані [19]. Це призвело до поширення переказних векселів (*lettera di cambio*). Вони дозволяли купцю внести гроші в одному місті та отримати їх в іншому, уникнувши ризикованого перевезення готівки.

Етап 2. Епоха Відродження та Великих географічних відкриттів: поява перших видів цінних паперів (14 – 17 ст.)

Цей період відзначився значним зростанням міжнародної торгівлі та потребою у великих капіталовкладеннях для фінансування торгових експедицій.

Державні облігації: італійські міста-держави для фінансування військових та інших державних витрат, почали випускати перші державні облігації (*prestiti* у Венеції). Це були довгострокові боргові зобов'язання, якими можна було торгувати, що заклало основи ринку цінних паперів.

Поява акціонерного капіталу: фінансування далеких та ризикованих морських експедицій до Азії та Америки, вимагало об'єднання капіталу багатьох крупних інвесторів. Так з'явилися перші акціонерні товариства. Найвідомішими прикладами є Голландська (1602) та Британська Ост-Індські компанії. Вони випускали акції, що давали право на частку в прибутку компанії.

Етап 3. Новий час: початок формування світових фондових ринків та поява перших деривативів (17 – 19 ст.)

Саме в цей період, фінансові інноваційні рішення набирають великої популярності, створюючи базис для формування світової фінансової системи в сучасному розумінні.

Створення фондових бірж промислово-розвинених країн: торгівля різного роду цінними паперами, зокрема, акціями та облігаціями почала вестися більш активно, що поклало початок створенню фінансових ринків та фондових бірж. Амстердамська фондова біржа, що була заснована на початку 17 століття, може вважатися першою сучасною біржою, пізніше схожі біржі виникли в Нью-Йорку та Лондоні.

Перші ф'ючерси та опціони: на тлі «тюльпаноманії» в Нідерландах у 1630-х роках виникли перші спекулятивні деривативи – контракти на купівлю цибулин тюльпанів у майбутньому за заздалегідь визначеною ціною (ф'ючерси) та право на таку купівлю (опціони). Хоча цей ринок зазнав краху, він продемонстрував можливості похідних інструментів.

Розширення ринку державних облігацій: уряди європейських країн, особливо Великобританії, активно використовували випуск довгострокових облігацій для фінансування своїх військових кампаній та державних проектів.

Етап 4. Промислова революція та 20 століття: поява масових ринків цінних паперів та їх регулювання (середина 19 – кінець 20 ст.)

Індустріалізація вимагала колосальних капіталовкладень у залізницю, заводи та інфраструктуру, що стимулювало подальший розвиток фінансових ринків.

Корпоративні облігації та привілейовані акції: компанії почали активно випускати не тільки звичайні акції, а й корпоративні облігації для залучення боргового капіталу, а також привілейовані акції, що пропонували фіксовані дивіденди.

Розвиток споживчого кредиту: з'явилися нові інструменти для фінансування покупок населенням, такі як продаж на виплат та кредитні картки (перші з'явилися в середині 20 століття).

Поява взаємних фондів: для залучення дрібних інвесторів, були створені взаємні фонди, що дозволяли диверсифікувати вкладення, купуючи частку в портфелі з багатьох цінних паперів.

Стандартизація деривативів: у 1973 році була створена Чиказька біржа опціонів (СВОЕ), що стандартизувала торгівлю опціонами та зробила їх доступними для широкого кола інвесторів. Була розроблена модель Блека-Шоулза, для оцінки вартості опціонів, що стало революцією у фінансовій інженерії.

Етап 5. Епоха глобалізації та цифрових технологій (кінець 20 – початок 21 ст.)

Комп'ютеризація та інтернет, кардинально змінили фінансовий світ, породивши нові, значно складніші фінансові інструменти [8].

Сек'юритизація та структуровані продукти: банківські установи почали об'єднувати однорідні кредити (наприклад, іпотечні) та випускати на їх основі

нові цінні папери – іпотечні облігації (MBS) та забезпечені боргові зобов'язання (CDO). Це дозволило перерозподіляти кредитний ризик.

Складні деривативи: з'явилися кредитні дефолтні свопи (CDS), що дозволяють страхувати ризик дефолту за кредитом, та інші складні похідні фінансові інструменти, які стали однією з причин світової фінансової кризи 2008 року [18].

Цифрові активи: поява у 2009 році біткоїна, започаткувала еру криптовалют та технології блокчейн. Криптовалюти та токени стали новим класом цифрових фінансових інструментів, що функціонують поза традиційною банківською системою [27]. Розвиваються також ринки для токенизованих активів реального світу.

Сучасний фінансовий ландшафт, як бачимо, є результатом тисячолітньої трансформації, що перетворила прості боргові розписки на складну глобальну фінансову систему, де інновації продовжують створювати нові можливості для їх використання.

Історично фінансовий ринок України формувався в умовах трансформації планової економіки в ринкову, що супроводжувалося значними потрясіннями.

У перші роки незалежності домінували прості фінансові інструменти, такі як державні облігації та банківські депозити. Згодом, із розвитком банківського сектору та фондового ринку, з'явилися більш складні інструменти, включаючи акції, облігації підприємств та інвестиційні сертифікати.

Однак, нестабільність макроекономічного середовища, недосконалість законодавчої бази та низький рівень фінансової грамотності населення гальмували повноцінний розвиток ринку.

На основі аналізу наукових праць і практичних рекомендацій, можна дійти висновку, що не існує універсального трактування категорії «фінансові інструменти» (таблиця 1). Це зумовлено тим, що різні автори, як теоретики, так і практики, визначають це поняття по-різному, залежно від власних теоретичних поглядів та набутого практичного досвіду.

Таблиця 1

Трактування терміну «фінансові інструменти» вітчизняними та зарубіжними науковцями

Автори	Трактування поняття
С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко	Фінансові інструменти – це контракт, який одночасно створює фінансовий актив для однієї сторони та фінансове зобов'язання або інструмент капіталу для іншої [20]
У. Едвардес	Фінансові інструменти – це специфічні активи, що обертаються на ринку і надають їх власникам право на отримання грошового доходу [9]
С.С. Арутюнян, Л.В. Добриніна, В.М. Гуляєва	Фінансові інструменти – це форми фінансових зобов'язань, торгівля якими здійснюється на фінансовому ринку для короткострокового та довгострокового інвестування [30]
А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко	Фінансові інструменти – це специфічні засоби, що використовуються для перерозподілу коштів, управління ризиками та досягнення фінансових цілей [31]
М.О. Власенко	Фінансові інструменти – це специфічні нематеріальні активи, які надають їхнім власникам законні права на отримання певного доходу, зазвичай у грошовій формі, в майбутньому [3]

Як видно із таблиці 1, досліджуючи різноманітні наукові підходи до визначення поняття «фінансові інструменти», стає очевидним, що деякі трактування мають певні недоліки, а також ключові аспекти, на які варто звернути увагу, а саме:

- юридичний підхід, зосереджений на документах і договорах, що підтверджують право власності чи вимогу. Недоліком є те, що він може не охоплювати всі операції, які за своєю суттю є фінансовими, але не мають чітко визначеної юридичної форми (наприклад, деякі усні домовленості, або складні інструменти, де юридичний аспект не так гостро виражений, ніж економічний);

- економічний підхід, розглядає фінансові інструменти як засоби перерозподілу капіталу та управління ризиками [7]. Він є більш широким і гнучким, але його недоліком може бути відсутність чіткої правової бази для ідентифікації всіх видів інструментів, що може призвести до проблем з їх регулюванням та обліком;

- бухгалтерський підхід, фінансові інструменти класифікуються для цілей обліку та звітності [28]. Його недоліком є те, що класифікація може бути

орієнтована на стандарти (наприклад, МСФЗ), що не завжди відображає економічну сутність чи ризики інструменту. Наприклад, інструмент може бути класифікований як борговий, хоча має ознаки власного капіталу;

- функціональний підхід, фокусується на функціях, які виконує інструмент (наприклад, залучення коштів, хеджування, спекуляція). Недоліком може бути складність універсальної класифікації, оскільки один і той же інструмент може виконувати різні функції для різних учасників ринку.

Як показано вище, теоретичний аналіз сучасних наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення терміну «фінансові інструменти», що робить його трактування неоднозначним і дискусійним. Тому сформулюємо авторське визначення терміну фінансові інструменти – це широкий спектр юридичних документів або віртуальних зобов'язань, які засвідчують певні права та обов'язки між двома або більше сторонами та використовуються для здійснення операцій на фінансовому ринку.

Класифікація фінансових інструментів може здійснюватися за різними критеріями, що дозволяє краще зрозуміти їх природу, функції та ризики [13]. Розглянемо основні підходи до класифікації фінансових інструментів (рис.1):

1. За типом інструменту:

Первинні (базові) фінансові інструменти: це основні інструменти, які не походять від інших фінансових інструментів. Вони є основою для похідних інструментів.

Інструменти власності (акції): надають право власнику на частку в капіталі підприємства та право на частину прибутку (дивіденди). Це інструменти з вищим ризиком, але й потенційно вищою доходністю.

Боргові інструменти (облігації, векселі): це інструменти, які засвідчують зобов'язання емітента (позичальника) виплатити власнику інструмента (кредитору) певну суму коштів (номінальну вартість) у визначений термін, а

також, як правило, сплачувати відсотки (купонний дохід). Вони вважаються менш ризиковими, ніж акції [32].

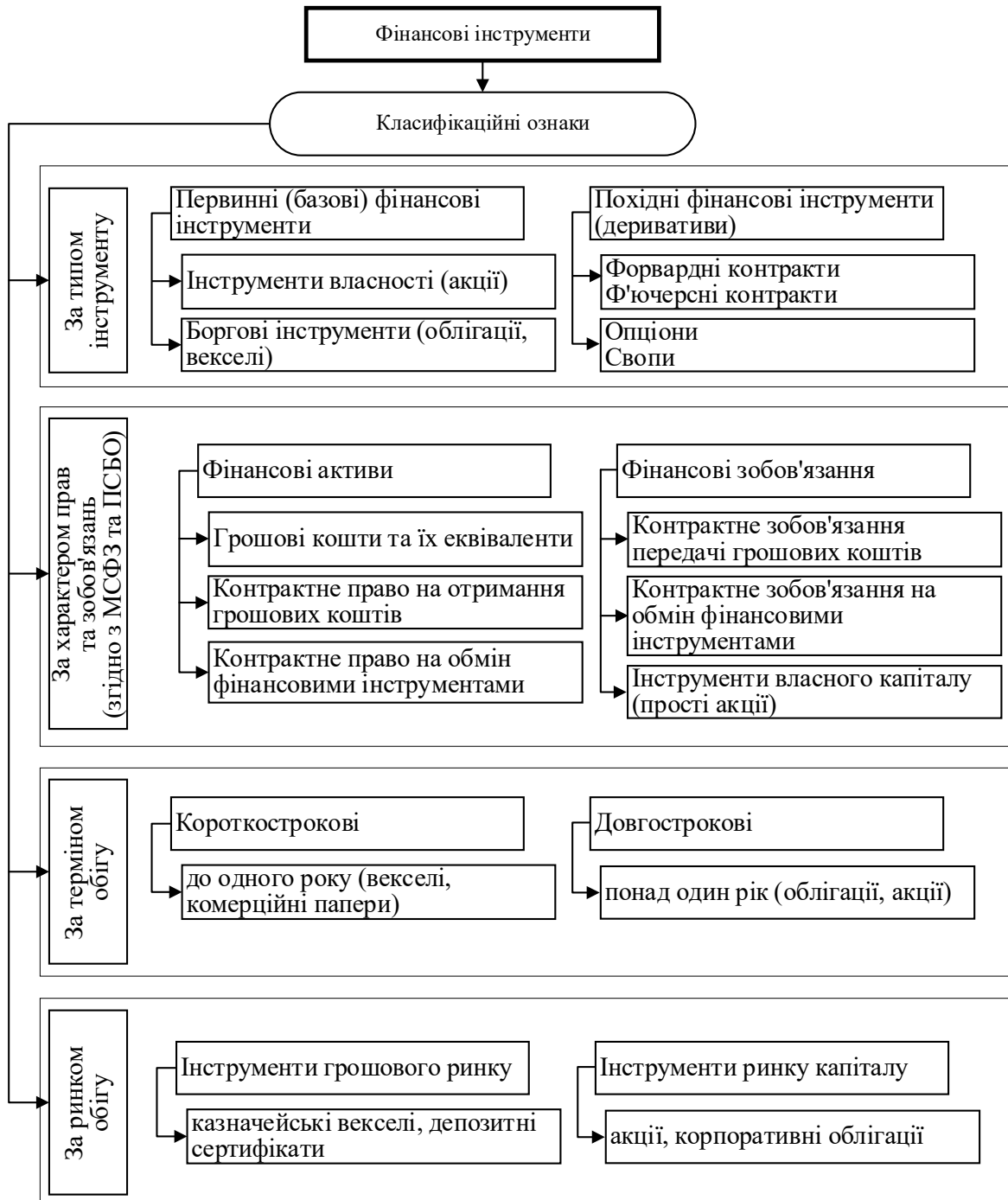

Рис. 1. Класифікація фінансових інструментів

Джерело: складено автором на основі аналізу [1,5,6,14,15,16,23,33,34]

Похідні фінансові інструменти (деривативи): це контракти, вартість яких залежить від вартості базового активу (наприклад, акції, облігації, товари, валюти). Вони використовуються для хеджування ризиків або для спекулятивних цілей.

Форвардні контракти: угода між двома сторонами про купівлю/продаж певного активу в майбутньому за заздалегідь визначеною ціною.

Ф'ючерсні контракти: стандартизований форвардний контракт, який торгується на біржі.

Опціони: контракт, який надає власнику право (але не зобов'язання) купити або продати базовий актив за певною ціною протягом визначеного періоду.

Свопи: угода про обмін потоками платежів у майбутньому (наприклад, процентними ставками або валютами).

2. За характером прав та зобов'язань (згідно з МСФЗ та ПСБО):

Фінансові активи:

Грошові кошти та їх еквіваленти.

Контрактне право на отримання грошових коштів або іншого фінансового активу від іншого підприємства (наприклад, дебіторська заборгованість).

Контрактне право на обмін фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах.

Інструмент власного капіталу іншого підприємства.

Фінансові зобов'язання:

Контрактне зобов'язання передати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому підприємству (наприклад, кредиторська заборгованість) [17].

Контрактне зобов'язання обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно невідгідних умовах.

Інструменти власного капіталу: це будь-який контракт, що засвідчує право на залишкову частку в активах підприємства після вирахування всіх його зобов'язань. Прикладом є прості акції.

3. За терміном обігу:

Короткострокові: до одного року (векселі, комерційні папери).

Довгострокові: понад один рік (облігації, акції).

4. За ринком обігу:

Інструменти грошового ринку: короткострокові, високоліквідні інструменти, що використовуються для управління ліквідністю (наприклад, казначейські векселі, депозитні сертифікати).

Інструменти ринку капіталу: довгострокові інструменти, призначені для залучення капіталу (наприклад, акції, корпоративні облігації).

Класифікація фінансових інструментів є важливим елементом як для інвесторів, що приймають інвестиційні рішення, так і для бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємств. Правильне визначення типу інструменту дозволяє оцінити ризики, визначити очікувану дохідність та застосувати відповідні правила обліку.

Фінансові інструменти виконують кілька ключових функцій, а саме:

- мобілізація капіталу, дозволяє залучати гроші з різних джерел, зокрема від приватних інвесторів, компаній та уряду. Наприклад, випуск акцій чи облігацій дає змогу компаніям отримати кошти для розвитку;

- перерозподіл ресурсів, направляє кошти в найбільш продуктивні сектори економіки. Інвестори вкладають гроші в компанії, які, на їхню думку, будуть успішними, що сприяє зростанню цих компаній [26];

- управління ризиками, відкриває учасникам ринку можливість захищатися від цінкових коливань. Наприклад, компанія може укласти ф'ючерсний контракт, щоб зафіксувати майбутню ціну на сировину, захистивши себе від її подорожчання;

- формування цін, сприяє встановленню справедливих ринкових цін на активи, оскільки ціни формуються на основі попиту та пропозиції;

- забезпечення ліквідності, сприяє швидкому перетворенню активів на грошові кошти. Наприклад, акції великої компанії можна продати на біржі майже миттєво, що робить їх високоліквідними.

Правове регулювання фінансових інструментів, включає закони, нормативні акти та інститути, які спрямовані на забезпечення стабільності, прозорості та захисту прав інвесторів на фінансових ринках. В Україні, як і в багатьох інших країнах, регулювання здійснюється на кількох рівнях (рис. 2).

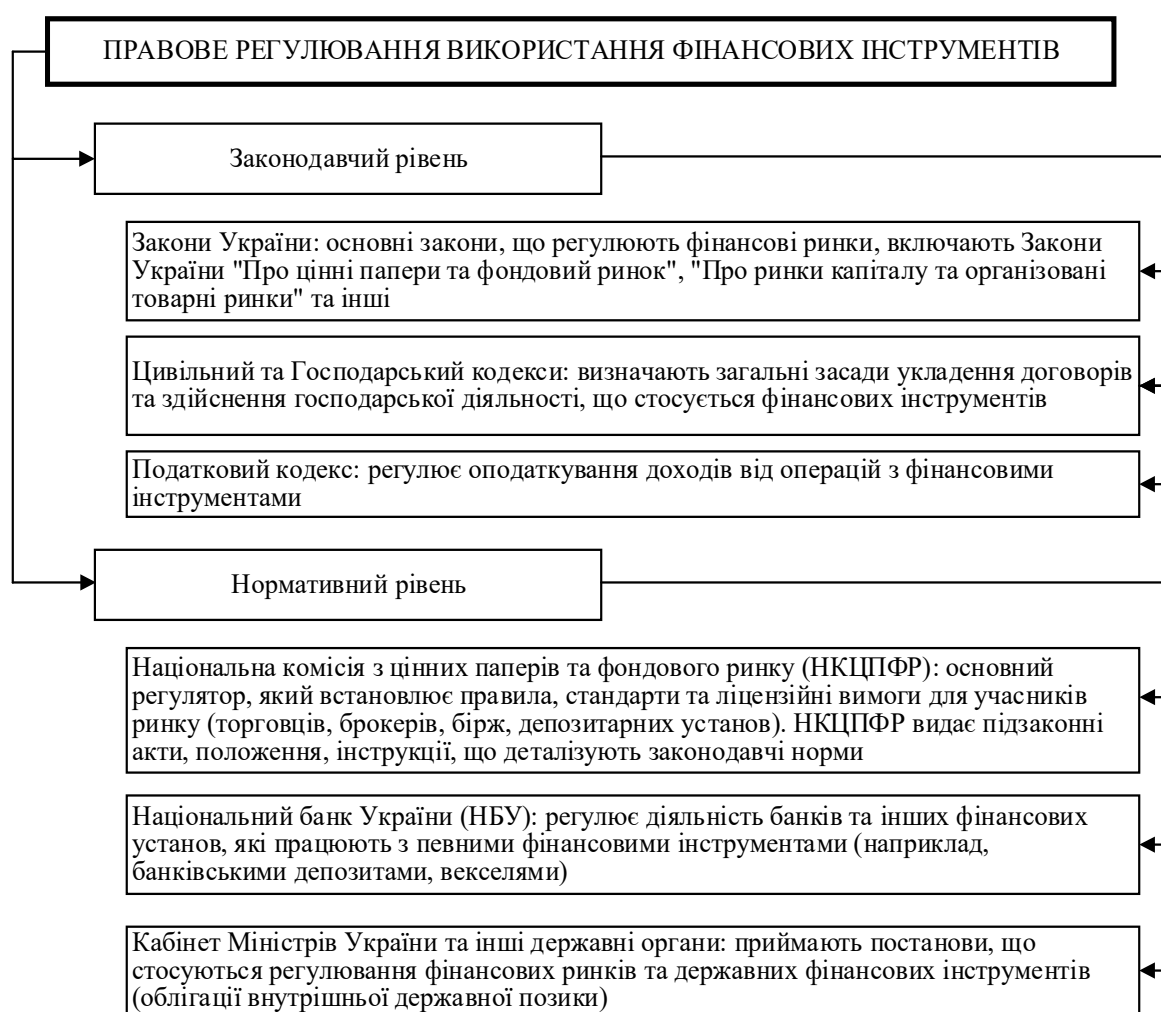

Рис. 2. Правове регулювання фінансових інструментів в Україні

Джерело: складено автором на основі аналізу [2,4,10,11,12,21,22,24,25,35]

Ефективне правове регулювання є основою для мінімізації багатьох ризиків, особливо операційних та юридичних. Воно створює прозоре середовище, де інвестори можуть приймати обґрунтовані рішення. Однак, навіть у найдосконалішій правовій системі, ризики, пов'язані з ринковими коливаннями та іншими зовнішніми факторами залишаються завжди. Тому кожен інвестор, повинен самостійно оцінювати ризики, формувати диверсифікований портфель та інвестувати лише ті кошти, втрата яких не матиме критичних наслідків для його власника.

Висновки. Фінансові інструменти є ключовим механізмом для перерозподілу капіталу в економіці. Їхня сутність полягає не лише у формальному закріпленні прав та зобов'язань між суб'єктами господарювання, а й у створенні ефективних каналів для трансформації заощаджень в інвестиції. Раціональний підхід, що ґрунтується на теоретичному аналізі та диверсифікації, дозволяє оптимізувати та раціонально використовувати наявні фінансові інструменти, що дає можливість їх власникам, отримувати високі доходи та контролювати залучені активи. Активне впровадження цифрових технологій у фінансову сферу, призводить до появи різного роду інноваційних фінансових інструментів, таких як токени або криптовалюта, що в свою чергу, змінює відомі нам традиційні підходи до їх розуміння, трактування та використання. Процес глобалізації світових фінансових ринків та уніфікація міжнародних вимог та стандартів, роблять фінансові інструменти прозорими для використання як міжнародними інвесторами, так і звичайними користувачами. Таким чином, можемо стверджувати, що фінансові інструменти є не просто фінансовими документами, а динамічними інструментами, які в повній мірі здатні забезпечити чітку і зрозумілу взаємодію між тими, хто має надлишкові кошти, і тими, хто їх потребує, стимулюючи при цьому як розвиток місцевих фінансових ринків, так і економічне зростання держави.

Список використаних джерел

1. Андрушків І. П. Фінансові інструменти банківського інвестування, їхня сутність та види. *Науковий вісник НЛТУ*. 2010. Вип. 11(20). С. 288-293.
2. Бурденко І., Макаренко І. Справедлива вартість в оцінці фінансових інструментів: вимоги Міжнародних стандартів фінансової звітності. *Вісник Національного банку України*. 2014. Вип. 2. С. 44-50.
3. Власенко М. О. Проблема визначення поняття фінансового інструменту. *Науковий вісник НГУ*. 2011. Вип. 21. С. 43-47.
4. Господарський кодекс України від 09.01.2025 № 4196-IX. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
5. Данилевич А.П. Фінансові інструменти: особливості визначення, класифікації та обігу. *Наукові праці НДФІ*. 2009. Вип. 1(46). С. 64-74.
6. Данькевич А.П. Фінансові інструменти: особливості визначення та класифікація. *Наукові праці НДФІ*. 2009. Вип. 1. С. 84-102.
7. Дегтярьова І. Б., Мельник О. І., Романченко Я.В. Економічні та фінансові інструменти забезпечення сталого регіонального розвитку: досвід ЄС. *Mechanism of Economic Regulation*. 2014. № 3. С. 18-27.
8. Дропа Я.Б. Фінансові інструменти формування ресурсів у національній економіці в умовах глобалізації. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Вип. 16. 2017. С. 683-687.
9. Едвардес У. Ключові фінансові інструменти. Київ: Наукова думка, 2003. 255 с.
10. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 01.01.2025 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>
11. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
12. Закон України «Про товарні біржі» від 10.12.1991 № 1956-XII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t195600?an=&ed=&dtm=&le=>.

13. Захарін С.В. Фінансові інструменти управління інвестиційною діяльністю у регіоні. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 3. С. 102-108.
14. Здреник В.С. Класифікація похідних фінансових інструментів для потреб бухгалтерського обліку. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки*. 2008. Вип. 2(44). С. 54-60.
15. Коваленко Ю., Літвін Я. Фінансові інструменти, їх класифікації та напрями інноваційних розвідок. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. Вип. 1(17). С. 132-142.
16. Краус Н.М., Нікіфороф П.О., Краус К.М., Поченчук Г.М. Фінансові інструменти економічного розвитку: навчально-методичний посібник. Київ: Аграр Медіа Груп, 2020. 210 с.
17. Кучер Т. Л., Свірський В. С. Інноваційні фінансові інструменти: теоретичні засади процесу утворення. *Інноваційна економіка*. 2012. Вип. 8. С. 248-251.
18. Легка В.М. Фінансові інструменти РЦП та його функціональна структура. *Стан і тенденції розвитку лісівничої освіти, науки та лісового господарства в Україні*. Львів: УкрДЛТУ. 2004. Вип. 6 (14). С. 248-253.
19. Мишкін Фредерік С., Панчишин С., Стасишин А, Стеблій Г. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. Київ: Основи, 1999. 963 с.
20. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: Т.2. Львів: Світ, 2005. 568 с.
21. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). URL: <https://www.nssmc.gov.ua/>.
22. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
23. Петраков Я. В. Фінансові інструменти: сутність та класифікація. *Науковий вісник Полісся*. 2016. Вип. 3. С. 235-241.
24. Податковий кодекс України від 04.09.2025 № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

25. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», затверджене Наказом Міністерства фінансів України № 559 від 30.11.2001. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>

26. Прокопенко В.Ю. Фінансово-кредитні інструменти на ринку нерухомості: дефініційні аспекти. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Економічна»*. 2014. Вип. 1. С. 247-259.

27. Рикова О.М. Трактуювання економічної сутності фінансових інструментів та їх класифікації. *Науково-практичний журнал Економіка та держава*. 2011. Вип. 1. С. 85-87.

28. Сохацька О. Нові підходи до класифікації інструментів фінансового ринку. *Вісник ТАНГ*. 2004. Вип. 2 (5). С. 14-21.

29. Унинець-Ходаківська В.П., Костюкевич О.І., Лятамбор О.А. Ринок фінансових послуг – теорія і практика: навчальний посібник. Київ: ЦНЛ, 2009. 392 с.

30. Арутюнян С.С., Добриніна Л.В. Фінансовий ринок: навчальний посібник. Київ: ФОП Гуляєва В.М., 2018. 484 с.

31. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник: 3-є вид., випр. та доп. Київ: Знання, 2000. 587 с.

32. Козак В. І., Москвін С. О., Посполітак В. В. Фінансові інструменти – операції з облігаціями: науково-практичний посібник. Київ: DESPRO, 2019. 132 с.

33. Слав'юк Р. А. Фінансові інструменти: оцінка і відображення у звітності банків: монографія. Київ: УБС НБУ, 2015. 307 с.

34. Ходаківська В. П. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник. Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. 501 с.

35. Цивільний кодекс України від 01.01.2025 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.

36. Чесноков В. Фінансові інструменти. Херсон: Видавництво ХНД, 2007. 246 с.